

‘Moslimjongeren weerbaarder maken tegen irrationalisme’

Interview met Johan Braeckman
Filosoof

De les die filosoof Johan Braeckman trekt uit de aanslagen in Brussel is dat we moslimjongeren weerbaarder moeten maken tegen het irrationalisme van religieuze, politieke en ideologische demagogen. Daarbij is een belangrijke taak weggelegd voor de moslimgemeenschap zelf. “Natuurlijk moet de Turkse bakker van om de hoek zich niet verontschuldigen voor de aanslagen. Maar ook hem roep ik op geen irrationeel gedachtegoed over te brengen op zijn kinderen, want onrechtstreeks creëert dat een draagvlak voor radicalisme.” De moslimgemeenschap heeft het vooralsnog moeilijk om die stappen te zetten. “Religies hebben intrinsiek een neiging tot dogmatiek en irrationalisme in zich.”

We ontmoeten filosoof Johan Braeckman (1965) op zijn hoeve in Wetteren die hij tijdens zijn recente *sabbatical*, toen hij zich een jaar onttrok uit de academische mallemolen, heeft omgetoerd tot een oase van rust net naast een drukke steenweg. Hij organiseert er lezingen, ontvangt er vrienden voor gesprekken en journalisten voor interviews. Na een kleine twee uur te hebben gepraat over het jihadterrorisme, stelt Johan Braeckman ontwapend: “De radicaliseringsproblematiek is erg complex. We moeten niet te snel denken dat we het weten, ook ik niet.” Het typeert de kritische filosoof die hij is, ook voor zijn eigen gedachten. Braeckman wil mensen tot redelijk denken aanzetten. Hij is actief lid van SKEPP, een vzw die buitengewone beweringen kritisch wil onderzoeken. Na de aanslagen in Brussel verwacht hij nu ook die reflex van de islamitische gemeenschap. Die moet zich een aantal basisbeginselen van het kritisch denken aanleren.

Van bij het begin van het gesprek stelt Johan Braeckman dat hij het geen goed idee vindt om exclusief op die islamitische zelfmoordterroristen te focussen. Hij zet liever een paar stappen achteruit. “Dan zie je dat dit fenomeen niet nieuw is”, aldus Braeckman. “Eerder kenden we ook al andere terroristische aanslagen. Mijn perspectief als filosoof is eerder: wat maakt het menselijk brein kwetsbaar om zelfmoordaanslagen uit te voeren? Dan merk je dat er allerlei invalshoeken zijn van waaruit je als individu geïnfecteerd kunt geraken: religieus, maar ook ideologisch, moreel of politiek. Dat inzicht alleen al hoedt ons voor een aantal te simplistische opvattingen. Het leidt ook tot een aantal contra-intuïtieve opvattingen. Dat maakt de huidige radicaliseringsproblematiek complex, maar de wereld zit nu eenmaal ingewikkeld in elkaar. Veel zaken zijn dus contra-intuïtief.”

Intuïtief zou je stellen: de zelfmoordterroristen van Maalbeek en Zaventem, die een hele reeks onschuldige mensen mee de dood in trokken, waren door en door slechte mensen. Ook fout?

“Het is verkeerd om mensen onder te verdelen in goeden en slechten. Die opdeling zit diep in onze westerse cultuur ingebakken, maar ze klopt niet. Zo zit de mens niet in elkaar. Zelfmoordterroristen blazen zichzelf op uit een bizarre vorm van idealisme, niet noodzakelijk vanuit *pure evilness*. Terroristen zijn *au fond* geen psychopaten. Psychopaten zijn wel intrinsiek kwaadaardig. Die kunnen uiteraard gedijen in het kalifaat als ze daar hun ding mogen doen met ongelovigen en homo’s, maar een Dutroux-type zou nooit naar Syrië trekken. Dat interesseert psychopaten niet. Ze worden niet door ideologie bevangen. Een jihadi daarentegen wil zich inzetten voor wat hij ziet als de goede zaak.”

Zegt u dan dat iedereen een perverse idealist en een potentiële zelfmoordterrorist kan worden?

“Als de omstandigheden daarvoor juist zijn, wel. Terwijl een psychopaat, dat ben je of dat ben je niet. Elk land kent zijn psychopaten. De Verenigde Staten hadden Ted Bundy, Jeffrey Dahmer en een resem anderen; wij Marc Dutroux en Ronald Janssen. Dat is een statistische verdeling over de wereldbevolking. Zo'n 1 à 2% van de mensen zijn eerder psychopatisch. Gelukkig gaat maar een kleine minderheid over tot het effectief doden, verkrachten, martelen, enzovoort. De meerderheid van de psychopaten laat meestal 'enkel' een spoor van vernieling achter wat betreft vriendschappen en relaties. Ze trappen op ieders ziel, manipuleren, kennen geen empathie en kunnen verschillende emoties niet van elkaar onderscheiden.”
“De problematiek van het jihadisme heeft daar dus niets mee te maken. Zelfs de meest radicale jihadisten waren voordien niet echt devianten. Als je de getuigenissen leest over de Antwerpse Syriëstrijder Hicham Chaib of over de nu opgepakte Salah Abdeslam, dan waren dat op school relatief normale gasten, die nadien evolueerden tot straatcriminelen en op een gegeven moment radicaliseerden.”

Hoe verklaart u dat kantelmoment, die omslag van straatboef tot jihadist?

“Het heeft deels te maken met het feit dat die mensen van hun leven een zootje hebben gemaakt. Ze zien zichzelf als *losers*, om een lelijk woord te gebruiken. Ze kunnen zich vernederd voelen, of hebben het gevoel geen kansen te hebben gehad. Dat kan waar zijn, maar ook vals. Want velen hebben wel degelijk alle kansen gehad, maar hebben die niet gegrepen. Het is bovendien geen excuus: veel mensen voelen zich verbitterd of gefrustreerd, zonder dat ze daarvoor radicaliseren.”
“Deze jongeren zijn dus op zoek naar een hernieuwde identiteit die hen zelfvertrouwen kan geven. De aanleiding voor het kantelmoment kan een detail zijn voor ons, buitenstaanders, maar niet voor de radicaliserende persoon zelf. Ze komen op websites van haatpredikers terecht, voelen zich plots geraakt door een bepaalde uitspraak of een anekdote en missen de emotionele en cognitieve weerbaarheid om niet meegesleept te worden.”

Op een bepaald moment is er toch altijd een lokaal persoon die iemand over de streep trekt?

“Niet noodzakelijk. Er zijn mensen die in hun kamertje zitten te radicaliseren. Met de juiste boeken en websites is dat perfect mogelijk. Dat geldt niet alleen voor moslimjihadisten. De Amerikaanse zogenaamde neoluddiet, Ted Kaczynski, leefde in een blokhut en deed zijn aanslagen alleen. Ook de ultrakatholieken die aanslagen pleegden op abortusartsen deden dat vaak op eigen houtje.”
“Maar in een volgend stadium is voor de overgrote meerderheid de groepsdynamiek erg belangrijk. Geradicaliseerde jongeren komen in een groep terecht die hen aanvaardt en waardeert. Het is niet zozeer het intellectuele aspect dat hen binnenhaalt. Radicalisering is eerder een emotioneel gebeuren. Je kunt het vergelijken met een bekering en de bijbehorende inwijdingsrituelen. Je krijgt een nieuwe identiteit, een nieuwe naam, nieuwe kleren, ... je wordt wedergeboren. De zonden worden van je weggespoeld. Veel volwassenen worden wedergeboren. Ook George W. Bush maakte op een bepaald moment in zijn leven een reconversie mee. Hij had problemen met alcohol, was op het verkeerde pad en zag plots het licht. En

sommigen beweren dat ook hij nadien verschillende ‘aanslagen’ heeft gepleegd (*lacht*).”

In eerdere interviews vergeleek u terreurgroepen met sekten. Wat zijn de gelijkenissen?

“Zowel bij sekten als bij terreurgroepen is er een charismatische leider. Iemand van wie je helemaal in de ban geraakt en aan wie je vermogens toeschrijft die geen enkel normaal mens bezit. Er is de afzondering van de buitenwereld en een sterke ingroup-outgroup differentiatie. Je krijgt nieuwe broeders en zusters, terwijl jouw echte broers en zussen vreemden worden. Je krijgt letterlijk een nieuwe familie. De banden met de vroegere familie worden doorgeknipt. Er is eenzijdigheid van informatie. De vroegere bronnen worden afgesneden. Je komt in een tunnelvisie qua informatie.”

“Een andere gelijkenis met sekten is dat men er al snel voor gaat zorgen dat je bepaalde daden stelt waardoor je toewijding wordt bezegeld. Dat heeft een dubbele functie. Aan de ene kant bevestigt dat je geloofwaardigheid. Het bewijst dat je het meent. Het moet iets buitensporig zijn. Anders telt het niet. Dat is hoe exclusieve clubs werken. Als je lid wil worden van een golfclub moet dat veel kosten, anders kan Jan met de pet daar ook lid van worden. Aan de andere kant zorgt het stellen van buitensporige daden er voor dat het moeilijker is om eruit te stappen. Als je 20.000 euro ophoest om lid te worden van een golfclub, kan je niet na een maand zeggen dat je je hebt vergist.”

Idem dito voor Syriëstrijders: als je iemand hebt onthoofd, kan je achteraf moeilijk zeggen dat je dat niet had mogen doen.

“Precies. Dat zie je ook bij daders van genocides. Die voelen nadien geen berouw. De mens zit zo in elkaar, vrees ik. Die probeert zoveel mogelijk zijn psychologische stabiliteit te bewaren. Als IS-beulen, die mensen van gebouwen gooien of andere wreedheden begaan, psychologisch stabiel willen blijven, moeten ze dat tot op het einde van hun leven voor zichzelf kunnen verantwoorden. Lees bijvoorbeeld de dagboeken van Albert Speer, de eerste architect van Hitler en daarna de minister van bewapening: geen greintje schuldgevoel. Daders van wreedheden kunnen dat niet erkennen; anders gaan ze er psychologisch aan onder door.”

Heeft deze golf van terrorisme met religie te maken?

“Het huidige terrorisme heeft niets te maken met hoe de grote meerderheid van moslims de islam interpreteert. Dat spreekt voor zich. Maar tegelijk kan je moeilijk heen om de religieuze argumenten van zelfmoordterroristen. Als jihadronselaars in staat zijn om jou te overtuigen dat jij geen goede moslim bent tenzij je die paar stappen extra zet, dan heeft dit terrorisme wel degelijk iets met religie te maken. Ook dat is evident. Het is van cruciaal belang om dat in te zien. Je kunt het helaas aan niet te veel zelfmoordterroristen vragen (*sarcastisch*), maar ik denk dat de meerderheid van hen denkt dat ze voor hun daden zullen worden beloond in het hiernamaals.”

Anderzijds stond in de afscheidsbrief van Ibrahim El Bakraoui, die zich in Zaventem opblies, geen woord over de islam. Enkel dat hij geen uitweg zag, dat hij het gevoel had vast te zitten,...

“Dat klopt. Zoals ik eerder zei, zijn dat de gevoelens van iemand die zijn leven niet op orde heeft. Dat gevoel is menselijk. Je kan het vergelijken met de verbitterde Amerikaanse middenklasse die nu massaal voor Donald Trump valt. Die groep heeft ook het gevoel niet meer vooruit te gaan, financieel vast te zitten. Donald Trump reikt hen drogargumenten aan die er gemakkelijk ingaan.”

“Tegelijk moeten we het probleem durven benoemen: religies hebben het intrinsiek in zich om makkelijk te radicaliseren. Ze bevatten er de juiste elementen voor. Elementen die je ook als positief kan zien, zoals een ‘zuiver leven’ leiden. Het woord ‘jihad’ draagt ook die dubbelzinnigheid in zich. Voor de meeste moslimgeleerden betekent ‘jihad’ innerlijke strijd. Dat klopt. Maar het is slechts een kleine stap om dat woord anders te interpreteren. Bijkomend probleem is dat er in de islam geen officiële leerstellingen zijn. Er is geen hiërarchie. De eerste de beste haatprediker heeft gelijk als hij mensen vindt die hem gelijk geven. We kunnen er dus niet om heen: de spiraalachtige dynamiek die steeds meer opschroeft wat het juiste pad is en wat de meest zuivere leer is, is eigen aan religie.”

Toen Salah Abdeslam werd opgepakt, wierpen Molenbeekse jongeren stenen naar de politie. Op Brussels Airport blijken zo'n 50 werknemers in dienst te zijn met IS-sympathieën. Een probleem?

“Van het eerste zou ik niet te veel probleem maken. Jongeren zetten zich af tegen autoriteit en dat is in hun geval de politie. Moslims met IS-sympathieën, dat is al een stuk erger. Net dat moeten we proberen te doorbreken. Natuurlijk keurt de overweldigende meerderheid van moslims deze aanslagen af. Maar tegelijk zorgt diezelfde overweldigende meerderheid voor een zeker draagvlak. Religie heeft het intrinsiek in zich om een klimaat te creëren dat extreme gedachten en daden gedooft. Niet alleen religie trouwens. Ook bijvoorbeeld nationalisme kan dat. Het was voor de familie van een Japanse kamikazepiloot een enorme schande als die zijn vliegtuig op het laatste nippertje optrok.”

“Radicalisering binnen religie is dus niet abnormaal, en ook niet nieuw. Tot niet zo lang geleden werd in het katholieke Vlaanderen gedooft dat een meisje van 18 zich opsloot in een slotklooster en voor de rest van haar leven de gelofte van zwijgplicht aflegde. Dat wordt nu als vrij radicaal bestempeld, maar werd vroeger gedooft omdat het tot de cultuur van het katholicisme behoorde. Sterker nog, men wenste ouders proficiat als hun dochter haar leven op die manier wijdde aan god. Hetzelfde fenomeen zie je vandaag in sommige moslimgemeenschappen: families van martelaren worden gefeliciteerd. Een slotzuster maakt natuurlijk geen slachtoffers zoals een zelfmoordterrorist, maar het gaat me om de dynamiek van psychologische radicalisering.”

Voor sommigen heeft de moslimgemeenschap zich niet voldoende sterk uitgesproken tegen de aanslagen in Brussel. Voor anderen is het niet aan hen om zich te verontschuldigen voor de zelfmoord van een aantal terroristen. Wat voor u?

“Ik heb voor beide posities begrip. Het is evident dat de Turkse bakker zich niet moet verontschuldigen voor de aanslagen. Anderzijds kan je er niet om heen: hoe sterker het signaal vanuit de gemeenschap zelf, hoe beter het effect.”

Is dat signaal er voldoende sterk geweest?

“Naar mijn aanvoelen niet. Maar veel meer dan een sterk signaal, moet je hopen op intern debat. Binnen de moslimgemeenschap zelf moet men op zoek naar oplossingen om hun jongeren niet langer kwijt te spelen aan radicalen. We moeten durven erkennen dat de islamitische gemeenschap daarin heeft gefaald. Straathoekwerkers trokken jaren geleden al aan de alarmbel. Ze werden niet gehoord. In eerste instantie moet de moslimgemeenschap er dus zelf voor zorgen dat het draagvlak voor radicalisering kleiner wordt. Welke boodschap zullen imams en islamitische leerkrachten in het gemeenschapsonderwijs vertellen? Wat gaan ouders met hun tieners doen?”

“Het blijkt vooralsnog erg moeilijk voor de moslimgemeenschap om die stappen te zetten. Ik debatteerde ooit met de Antwerpse imam Nordine Taouil over de evolutietheorie. Op zich heb ik natuurlijk respect voor de man. Hij is uitgesproken anti-IS en houdt zich actief bezig met antiradicalisering. Ook hij zit met de handen in het haar over het groot aantal jongeren dat richting Syrië trekt. Een zeer waardevol figuur in de moslimgemeenschap, dus. Maar Nordine Taouil is een creationist. Hij kan als goede moslim niet accepteren dat mensen zo gezegd van apen afstammen. Dat is niet alleen een misvatting, maar ook een groot probleem: door de evolutietheorie te verwerpen en pseudowetenschap te accepteren, verhindert hij dat

zijn volgers een kritisch denken ontwikkelen. Hij steunt de denkbeelden van een charlatan als Harun Yahya, die naast het creationisme ook allerlei onzinnige complottheorieën promoot. Nordine Taouil vergroot zo het draagvlak voor irrationalisme. En naar Syrië trekken of je zelf opblazen, is erg irrationeel, ook al zit er een zekere logica in.”

Welke boodschap moet de moslimgemeenschap dan aan haar jongeren overbrengen?

“Ze moet werk maken van een Europese islam. Dat kan niets anders betekenen dan een islam die de fundamentele humanistische inzichten - erkenning van mensenrechten, vrouwenrechten, homorechten, enzovoort - erkent en fundamentele wetenschappelijke inzichten accepteert. Ze moet bijvoorbeeld klaar en duidelijk de zogenaamde universele islamitische verklaring van de rechten van de mens uit 1981 verwerpen, want die plaatst uiteindelijk de sharia boven de mensenrechten.”

“Enkel de moslimgemeenschap zelf kan haar kwetsbare jongeren meer weerbaar maken. Enkel de mensen met de juiste ‘geloofsbrieven’ hebben de geloofwaardigheid om hen daarover aan te spreken. Er moeten bijvoorbeeld meer straathoekwerkers en politieagenten van allochtone afkomst komen. De blanke politieman zal bij die jongeren niet binnen geraken. En ik, als vrijzinnig filosoof, al helemaal niet. Dat zou zijn alsof een supporter van Anderlecht een supporter van Brugge probeert te overtuigen om van ploeg te veranderen (*lacht*).”

Een aantal kerngedachten van het vrijzinnige gedachtegoed zijn: de twijfel, de onzekerheid. Kan je met die boodschap jongeren bereiken die op zoek zijn naar duidelijke antwoorden?

“Een identiteit die als een van de eigenschappen heeft dat je bereid bent te twijfelen, is ook een identiteit. Er zijn humanistische jongeren van 16 jaar die zulke principes goed kennen, wier enige dogma is dat ze adogmatisch moeten zijn. Dat kun je jongeren wel degelijk aanbrengen. Het doel moet zijn dat een 16-jarige op straat een jihadronselaar in een paar minuten van antwoord kan dienen. Mijn vraag aan de moslimgemeenschap is duidelijk: breng geen irrationeel gedachtegoed over, ook al ben je gematigd. Want onrechtstreeks creëert dat een draagvlak voor radicalisme.”

“Dat is niet gemakkelijk. Zoals ik al zei, religies hebben intrinsiek een neiging tot dogmatiek in zich. Ook de Turkse bakker voedt zijn kinderen op met bepaalde aannames. Hij is uiteraard geen radicaal, maar hij wil wel dat zijn kinderen zaken accepteren die ze verder niet in vraag mogen stellen. Ik begrijp zijn motivatie; hij heeft schrik om zijn kinderen kwijt te spelen. Maar kinderen hebben het recht op het ontwikkelen van eigen denkbeelden. Nogal wat katholieken hebben met lede ogen moeten toezien dat hun kleinkinderen niet werden gedoopt. Ongetwijfeld hebben ze het daar moeilijk mee gehad. Maar je hebt geen kinderen om er ideologische kopieën van jezelf van te maken.”

We hebben de voorbije decennia de kerken zien leeglopen. Vandaag is de islam de snelst groeiende godsdienst in België. Verwacht je dat in de toekomst ook de moskeeën zullen leeglopen?

“Toch wel. Voor mij zijn de kinderen van moslims niet automatisch moslims; dat zou in-

druisen tegen mijn manier van denken. Ik wil dat net loskoppelen. Je wordt niet als moslim geboren, maar als kind van moslimouders.”

Hoe verklaar je dan dat 2de, 3de en 4de generatie allochtonen toch blijven vasthouden aan de religie van hun ouders en grootouders, en daar in een aantal opzichten nog verder zijn in gegaan?

“Dat heeft te maken met het gebrek aan integratie. We hebben die groepen onvoldoende kansen gegeven, al hebben sommigen de kansen die er waren ook niet gegrepen. Als je niet geïntegreerd bent, val je terug op wat je kent. De psychodynamiek van het aankweken van een identiteit is gekend: mensen zoeken gelijkgezinden op en gaan elkaar dan verstrengen in de leer. De eerste generatie moslims die hier toekwam, vond nog niet dat ze moest gekleed lopen zoals de profeet. Een aantal geradicaliseerde jongeren vandaag wel. Dat komt door die intrinsieke dynamiek van religie waarover ik eerder sprak. Maar ook door de intrinsieke dynamiek van groepslabeling. *Hard to fake signals*, zoals een lange baard of een kleed, moeten aantonen dat je erbij hoort, dat je het meent.”

“Daarom ben ik pro het boerkaverbod. Boerka's in het straatbeeld zetten aan tot druk. Het dient op zich weer tot voorbeeld. Het is een *hard to fake signal*. Je moet het omgekeerde effect beogen. Dit is geen antireligieus standpunt. Eerder een antiradicaliseringsstandpunt.”

Maar nogmaals: hoe komt het dat deze jongeren een groepsloyauteit hebben ontwikkeld naar een ingroup die veel radicaler in de leer is dan wat hun eigen ouders wilden?

“Een belangrijke verklaring lijkt me het gebrek aan inspirerende rolmodellen. Moesten we meer mensen uit die gemeenschap hebben gehad - in de media, in de politiek, in de academische wereld - dan zou die groepsloyauteit naar die radicale ingroup toe zich niet in die mate hebben voorgedaan. We hebben niet voldoende rolmodellen gecreëerd. Dat is een verantwoordelijkheid van ons allen. Op dat niveau situeert zich de volgende jaren een belangrijk gevecht.”

“Neem nu de jonge moslima Sihame El Kaouakibi. Ze runt vandaag een erg succesvolle dansschool 'Let's Go Urban', zit in de Raad van Bestuur van de vrt en groeide op in dezelfde straat in Boom als Fouad Belkacem, die nu in de gevangenis zit omdat

hij verschillende jongeren de dood heeft ingejaagd in Syrië. Hoe verklaar je hun tegenovergestelde trajecten? Beiden hebben ongetwijfeld kansen gekregen. De ene grijpt die en de andere niet. Dat soort zaken moeten we proberen ontrafelen. Ik kan er ook niet direct mijn vinger op leggen.”

“Wel stel ik op mijn faculteit een zorgwekkend feit vast: er zijn nog altijd veel minder eerstejaarsstudenten van allochtone afkomst dan er statistisch gesproken zouden moeten zijn en van die groep, die al te klein is, zijn er nog altijd meer die niet slagen dan wat statistisch het geval zou moeten zijn. De reden is vaak simpel: veel allochtonen zijn het Nederlands onvoldoende machtig. Dat is een lastig debat, want van mij mogen die mensen uiteraard thuis hun moedertaal spreken. Maar we moeten lef hebben en durven eisen dat een fundamenteel begrip van het Nederlands absoluut noodzakelijk is. In het verleden hebben we te vaak laten betijen. We waren te veel geneigd dat die mensen hun eigen taal en cultuur mochten behouden. We zijn daar te ver in doorgeschoten. De zogenaamde allochtonen zelf, ondertussen derde generatie, zijn daar vandaag het eerste slachtoffer van.”

Gaat u dan akkoord met de gehoorde kritiek op Links dat er inzake integratie sprake is van schuldig verzuim?

“Tot op zekere hoogte wel. Links deed dat met de beste intenties, maar het is essentieel dat kinderen van allochtone afkomst al van in de kleuterklas Nederlands leren. Dat heeft als neveneffect dat je die kinderen ten dele losweekt van de cultuur van hun ouders. Is dat erg? Neen. Die kinderen moeten zich kunnen integreren en de kansen grijpen die ze krijgen. Ze zijn niet gebaat met segregatie. Daarom ben ik ook radicale tegenstander van islamsscholen, en sowieso van het feit dat we verschillende onderwijsnetten hebben.”

Vreest u dat de aanslagen in Brussel het samenleven zal bemoeilijken of het racisme zal vergroten?

“Ik ben niet per se pessimistisch. Het gros van de bevolking beseft dat het dwaas zou zijn om de hele moslimgemeenschap te viseren voor de daden van enkelingen. Ook in de vluchtelingen crisis zijn de meest pessimistische stemmen over gestegen racisme niet bewaarheid geworden. Mijn aanvoelen is dat het Vlaams Belang niet zal scoren met de aanslagen of de vluchtelingen crisis.”

“We gaan dus niet naar een apocalyptische eindstrijd, zoals IS-theologen beogen. Wel moeten we beseffen dat er nog aanslagen kunnen volgen, al was het maar omdat er copycat mechanismen spelen na de ‘succesvolle’ aanslagen in Brussel en Parijs. Maar het jihadterrorisme zal, wat zieltjeswinnerij betreft, bij ons geen grotere proporties aannemen dan wat we nu kennen. Alleen zullen we beter moeten inspelen op de zeer geïnternationaliseerde realiteit van nu: dat een Brusselse jongen online geradicaliseerd kan worden door een haatprediker uit Engeland, naar Syrië trekt en in Parijs een zelfmoordaanslag pleegt.”

**Interview: Wim Vermeersch
Foto's: Theo Beck**